

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Beresterke Nederlandse intensivieerders

Tribushinina, Elena; Mak, Pim; Mak, Martijn

Citation

Tribushinina, E., Mak, P., & Mak, M. (2016). Beresterke Nederlandse intensivieerders. In *Aries netwerk: een constructicon* (pp. 197-198). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3213753>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3213753>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

63. Beresterke Nederlandse intensiverders

Elena Tribushinina, Pim Mak & Martijn Mak, Universiteit Utrecht

Het is 25 juli 2016. Doodmoe na een keilange reis met een gloednieuw vliegtuig van Aeroflot komen we aan op het vliegveld van het Siberische Kemerovo. Veel mensen denken dat het ijskoud is in Siberië, maar het is hier bloedheet.

Het Nederlands maakt veel gebruik van samenstellingen waarbij het eerste deel (zelfstandig naamwoord) een intensivering is van het tweede deel (bijvoeglijk naamwoord). De functie van de eerste component is echter niet overal hetzelfde. Zo is *ijs* in *ijskoud* een referentiepunt (prototype van koudheid) en kan de samenstelling geparafraseerd worden als ‘zo koud als ijs’. Dat geldt ook voor gevallen als *keihard*, *bloedrood* en *pijlsnel*. Adjectieven als *bloedheet* en *gloednieuw* zijn minder letterlijk, maar nog steeds te herleiden tot de primaire betekenis van *bloed* en *gloed*. Bij hoge temperaturen zetten bloedvaten in de huid uit waardoor het gezicht rood wordt. Een gloednieuw vliegtuig heeft een zichtbare glans, maar in naamwoordgroepen zoals ‘gloednieuw tapijt’ en ‘gloednieuw plan’ heeft *gloed*- alleen de intensiverende betekenis van ‘heel erg’.

In het grammaticalisatieproces verliest de intensiveerder zijn lexicale betekenis. Laten we ter illustratie kijken naar enkele samenstellingen met *dood*-. In gevallen zoals *doodziek*, *doodgevaarlijk*, *doodsbenauwd* en *doodsbleek* behoudt de intensiveerder nog zijn lexicale betekenis. Bij *doodmoe*, *doodeng*, *doodsaai* en *doodarm* is de letterlijke betekenis van *dood* al minder prominent, maar speelt hij nog steeds een rol. De volgende stap in de grammaticalisering zijn constructies waarbij *dood* niet meer relevant is, maar nog steeds zijn negatieve connotatie behoudt, zoals in *doodjammer* en

doodverlegen. Het hoogtepunt van grammaticalisatie is de fase waarin *dood-* uitsluitend functioneert als een intensiveerder en zowel zijn lexicale betekenis als zijn emotionele lading helemaal verliest, zoals in *doodeenvoudig* (-*simpel*, -*gemakkelijk*), *doodkalm* (-*bedaard*), *doodleuk*, *doodeerlijk*, *doodnormaal* en *doodgoed*.

Het grammaticalisatieproces gaat ook gepaard met subjectificatie. In de samenstellingen *doodnormaal*, *doodgoed* en *doodeerlijk* fungeert de intensiveerder als een *maximizer* die de hoogste graad van een eigenschap (d.w.z. eindpunt van de schaal) aanduidt, wat compatibel is met de semantiek van *dood* als eindpunt van het leven. Maar in combinatie met *-leuk* en *-eenvoudig* drukt *dood* niet meer de maximale, maar een zeer hoge graad van de eigenschap uit (wat per definitie subjectiever is). Hetzelfde is gebeurd met de huidige *booster heel* en gebeurt op dit moment met de *maximizer helemaal* die je in het Noord-Nederlands ook als *booster* kunt gebruiken in combinaties zoals ‘helemaal mooi’ en ‘helemaal blij’.

De intensiverende *dood-ADJ*-constructie is heel productief. Op Google vinden we samenstellingen als *doodmooi*, *doodgrappig*, *doodstoer*, *doodaardig*, *doodvriendelijk* en *doodverliefd*. Deze voorbeelden laten duidelijk zien dat *dood-* als intensiveerder niets meer overhoudt van zijn oorspronkelijke denotatie en connotatie.

Het is 26 juli 2016. Na een nachtje slapen voelen we ons kiplekker. Straks gaan we een wandeling maken in de taiga. Het schijnt daar beregezellig te zijn.